

ارزیابی و تبیین کارکرد صنایع روستایی در توسعه

مورد: دهستان صائین قلعه در شهرستان ابهر

حمداالله سجاسی قیداری*، استادیار گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

احمد رومیانی، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

سمیه صانعی، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، ارومیه، ایران.

دریافت مقاله: 1392/8/14

پذیرش نهایی: 1393/6/21

چکیده

صنعت یکی از ارکان مهم اقتصادی هر منطقه به شمار می‌رود و علاوه بر اینکه سهم عمده‌ای از متغیرهای اصلی اقتصادی یعنی تولید، اشتغال و سرمایه‌گذاری را به خود اختصاص می‌دهد، سهم قابل توجهی در تغییرات اجتماعی و محیطی نیز دارد. در این میان صنعت روستایی به دلایلی چون اشتغال‌زایی، کمک به حفظ جمعیت روستایی، افزایش سطح بهره‌وری اقتصادی، تنوع بخشی اقتصادی، تمرکززدایی اقتصادی و استفاده بهینه از منابع دارای اهمیت فراوانی است؛ به گونه‌ای که وجود صنایع به عنوان شاخصی برای تعیین میزان توسعه‌یافتگی و یا عدم توسعه جامعه روستایی در نظر گرفته می‌شود. بر این اساس ارزیابی نتایج کارکردی صنایع روستایی می‌تواند مدیران و برنامه‌ریزان را در جهت دستیابی به توسعه پایدار صنعتی در مناطق روستایی یاری رساند. هدف این تحقیق، بررسی و تبیین کارکردی صنایع روستایی با رویکرد توسعه پایدار در دهستان صائین قلعه - شهرستان ابهر می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی، روش مورد استفاده توصیفی - تحلیلی بوده است و برای گردآوری داده‌ها از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. حجم نمونه مورد مطالعه منتج از فرمول کوکران 104 خانوار بوده است. نتایج نشان داد که صنایع روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی توسعه‌ی روستاهای منطقه مورد مطالعه اثر معناداری داشته است. همچنین مقایسه میانگین‌ها در سطح شاخص‌ها، حاکی از اثرات نسبی تأثیرگذاری صنعت در توسعه روستایی منطقه است؛ به طوری که ابعاد اقتصادی و ابعاد محیطی بیشترین اثرپذیری را به همراه داشته و کمترین آن نیز مربوط به بعد کالبدی می‌باشد. در ادامه تحلیل اثرات صنایع روستایی با رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر نشان داد که بیشترین میزان اثرگذاری صنعتی در بعد اقتصادی روستاها بوده است. همچنین اولویت‌بندی روستاها به لحاظ سطح تغییرات ناشی از توسعه صنعتی، با استفاده از مدل ویکور در منطقه مورد مطالعه انجام گرفت، که روستایی چرگر بیشترین رتبه و روستایی سرو جهان کمترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند.

واژگان کلیدی: صنایع روستایی، اشتغال‌زایی، توسعه روستایی، شهرستان ابهر.

(1) مقدمه

توسعه روستایی یکی از اهداف کشورها و دولت‌ها به ویژه در کشورهای در حال توسعه است؛ چرا که روستاها با دارا بودن منابع طبیعی و کشاورزی، با مسائل و مشکلات فراوانی مثل فقر، بیکاری، ضعف زیرساخت‌های مناسب اقتصادی، کمبود فعالیت‌های خدماتی درون‌زا، پایین بودن نرخ بهره‌وری در بخش کشاورزی و بخش تولیدات روستایی از یک سو و تخریب منابع طبیعی از سوی دیگر، مواجه هستند که توسعه روستاها و ایجاد اشتغال پایدار در آن را تا حدودی غیر ممکن ساخته است (Byrd et al, 2009: 699). این مسأله باعث شده است که در دهه‌های اخیر، توسعه روستایی مورد توجه خاص قرار گرفته و نظریه‌پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان دولتی در صدد برآیند تا با راهکارهای و استراتژی‌های جدید، از معضلات و مسائلی که این نواحی گریبانگر آن می‌باشد، بکاهد (Reeder Brown, 2005:121, Byrd et al, 2009). یکی از این راهبردها که در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و اجرای آن نتایج مثبتی به همراه داشته، توسعه و گسترش صنایع در نواحی روستایی می‌باشد (Long et al ; 2009:454). به عبارت دیگر، اقدام در جهت توسعه صنایع روستایی می‌تواند به افزایش رفاه عمومی و کاهش فقر و ایجاد اثرات تکاثری در دیگر ابعاد توسعه، زمینه ایجاد فضای زیستی مناسب در ابعاد محیطی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان را فراهم کند (Anguitaa et al, 2007: 154-164). از این رو، امروزه صنعت به عنوان یکی از ابزارهای اصلی و محوری در توسعه و مخصوصاً توسعه مناطق عقب مانده، نقش اساسی را به خود اختصاص داده است. زیرا عوامل تولید در بخش صنعت بر خلاف بخش کشاورزی از قابلیت جابجایی و انعطاف‌پذیری بیشتری با شرایط محیطی و اوضاع منطقه‌ای و ملی برخوردار است (کلانتری، 1380). اثرات صنعتی شدن در همه بخش‌های اقتصادی احساس شده و باعث تحرک قسمت زیادی از منابع مالی در جهت توسعه اقتصادی می‌شود (کاسترو، 1365: 129). صنعتی شدن روستایی به عنوان قسمتی از سیاست توسعه همه جانبه روستایی، از یکسو قادر به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید بوده و از سوی دیگر، با تامین نیازهای اساسی جمعیت روستایی می‌توان گامی در جهت توسعه روستایی بردارد. همچنین کوشش برای تمرکززدایی پاره‌ای از صنایع به خصوص صنایع تبدیلی جهت استفاده بهینه از منابع محلی برای افزایش تولید و مصرف در ابعاد محلی، حرکتی ضروری جهت حصول به توسعه روستایی است. این حرکت در بلند مدت علاوه بر ایجاد اشتغال، به توزیع درآمد و تولید پایدار نیز مساعدت می‌نماید (UNIDODO, 1984). به طوری که از دیدگاه جوس و باس¹ (1999)، صنایع کوچک مقیاس بیشترین میزان سازگاری با الگوی تولید پاک دارد اما در مقایسه با دیگر صنایع به حمایت‌های مالی و فنی بیشتری نیاز دارند و پشتیبانی دولت‌ها، سیاست‌گذاران و سازمان‌های مسئول در این زمینه امر ضروری است. از نظر مینا² (2007)، توسعه صنایع در روستاها با کمک سرمایه‌گذاری در توسعه فضایی به ارتقای

1 Jos & Bas

2 Meena

شاخص‌های زیست‌پذیری روستاییان کمک کرده است. در همین رابطه ونگ و وبر³ (2008) معتقد است صنعتی‌سازی در کشور چین از نظر اقتصادی موفقیت‌های چشمگیری داشته است از طرفی نیز، آلودگی محیط زیست به ویژه منابع آب از پیامدهای توسعه صنایع کوچک در نواحی روستایی کشور چین را در پی داشته است. از دیدگاه جوهن (2007)، ایجاد صنایع به بازساخت مطلوب نواحی روستایی از نظر اقتصادی - اجتماعی و محیطی کمک کرده است. بنابراین با توجه دیدگاه‌های مختلف در این زمینه تجربه بسیاری از کشورهای موفق از جمله هند نشان داده است که گسترش صنایع روستایی توانسته است زمینه اشتغال‌زایی، درآمدزایی را در توسعه منطقه‌ای و محلی به دنبال داشته باشد و سهم قابل توجهی از تولیدات ناخالص داخلی را به خود اختصاص دهد (دربان آستانه، 1383: 138-139). از دیگر، کشورهای موفق در این زمینه می‌توان به کشور پاکستان اشاره کرد که با صنایع کوچک و خرد توانسته است 48 درصد کارخانجات و صنایع کشور را به خود اختصاص دهد؛ به طوری که 48 درصد شاغلان بخش صنعت در صنایع روستایی فعال هستند. از دیگر، کشورهای فعال در این زمینه می‌توان به کشور چین اشاره کرد. توسعه صنایع روستایی یکی از مهمترین بخش‌های برنامه اصلاحات اقتصادی 1978 این کشور شناخته می‌شود (Wang and Webbera, 2008: 648-659). سیاست‌های کشور چین ایجاد تحول در کشاورزی همراه با صنایع روستایی بوده است و توانسته زمینه را برای افزایش درآمد گروه‌های کم درآمد، ایجاد اشتغال در بخش‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، پویایی رشد جمعیت، حمایت از توسعه‌های صنعتی را فراهم کند (طاهرخانی، 1379: 186) از دیگر کشورها در این زمینه می‌توان به ژاپن، مالزی و اندونزی اشاره کرد که سهم قابل ملاحظه‌ای را در ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، ارتقاء دانش فنی و مهارت روستاییان و افزایش بهره‌وری نیروی کار، و بهبود معیشت روستائینان به دنبال داشته و صنعت روستایی را به عنوان راهبردی برای مقابله با بیکاری و فقر در نظر گرفته‌اند. بنابراین، می‌توان گفت که توسعه صنایع روستایی نیازی ضروری هر کشوری از جمله کشور ماست و از نتایج شکل‌گیری صنایع روستایی، افزایش آگاهی‌ها از توسعه، افزایش تولیدات، تسهیل کننده فرایندهای توسعه و به کارگیری نیروی انسانی خواهد بود (Bechara & Alessanra, 2009: 654) که ناشی از ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی می‌تواند زندگی روستاییان را تحت تاثیر قرار دهد. این پژوهش به دنبال تحلیل و تبیین کارکردهای صنایع روستایی با رویکرد توسعه پایدار روستایی در دهستان صائین قلعه شهرستان ابهر بوده و در پی پاسخگویی به این سوال اساسی است که کارکرد صنایع روستایی در محدوده مورد مطالعه با تأکید بر جنبه توسعه پایدار چگونه بوده است؟

(2) مبانی نظری

صنعتی‌سازی روستایی، به عنوان فرایندی که ابزارهای مناسب برای متنوع‌سازی اقتصاد روستایی فراهم می‌آورد، رویکردی اقتصادی است که با ایجاد اشتغال و افزایش درآمد و توزیع متعادل‌تر درآمد، منجر به بهبود سطح

3 Wang & Webbera

زندگی روستاییان و بالطبع زمینه نیل به توسعه پایدار روستایی را فراهم می‌آورد (Lee, 2001:3; Queiruga et al., 2008: 185). صنایع روستایی از یکسو به واسطه‌ی نقش و جایگاه انکارناپذیرشان در ایجاد اشتغال مفید و موثر در نواحی روستایی و از سوی دیگر، به دلیل پیوند تنگاتنگ با بخش کشاورزی و خدمات نه تنها نقش به سزایی در توسعه‌ی روستایی در مقیاس‌های محلی دارند، بلکه در مقیاس‌های کلان و ملی نیز می‌تواند سهم قابل قبولی را نصیب نواحی روستایی کند (Hongbin Li et al, 2000: 241-252). از دیدگاه مینا⁴ (2007) در شرایطی کنونی بخش کشاورزی به تنهایی نمی‌تواند پاسخگوی مناسبی برای رفع نیازهای معیشتی مردم روستایی باشد بلکه ایجاد اشتغال در بخش صنعت برای جوانان روستایی یکی از ضرورت‌های عصر حاضر است؛ با ترویج صنایع کوچک مقیاس در روستاها می‌توان مشکل فقر و بیکاری را کنار زد. در حالی که این گونه صنایع از اشتغال‌زایی بالایی برخوردارند، و به سرمایه‌گذاری کمتری نیز دارند؛ گسترش انواع صنعت در سکونتگاه‌های روستایی از طریق رونق در اقتصاد روستایی و فقرزدایی زمینه سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی را فراهم می‌سازد (Meena, 2007: 2).

استقرار صنایع روستایی به عنوان یک بخش مولد اقتصادی یکی از موضوع‌های مهم و گامی اساسی در تعدیل اختلاف درآمد بین مناطق شهری و روستایی است که به اعتقاد متخصصان، از موثرترین عوامل کاهش مهاجرت به شماره می‌رود (رضوانی و اکبرپور، 1390: 2). از این رو، در صورت صنعتی شدن روستا در یک منطقه و پیوند مناسب آن با بخش‌های دیگر از جمله کشاورزی، می‌توان شاهد افزایش درآمد و به تبع آن افزایش پس-انداز روستاییان بود که این امر می‌تواند باعث توسعه روستا گردد (Zhang, 1994: 22)؛ همچنین می‌تواند شاهد رونق بخش کشاورزی و سایر بخش‌های اقتصاد ملی گردد. بدین ترتیب با صنعتی کردن روستاها ابزارهایی برای متنوع کردن اقتصاد روستایی فراهم می‌شود که می‌تواند فقر روستایی را کاهش دهد و با توسعه صنایع، اقتصاد روستایی و اقتصاد ملی، توسعه متعادل میان خانوارهای شهری و روستایی، بخش کشاورزی و صنعت و بالاخره اقتصاد منطقه‌ای و تمرکززدایی صنعتی و شهری را میسر سازد (Lee, 2001:3; Choi, 2001:1).

صنایع روستایی می‌تواند دارای پیامدهای مثبت و منفی متعددی در مقیاس‌های مختلف جغرافیایی باشد که ارزیابی و شناخت آن برای برنامه‌ریزی‌های بعدی در توسعه صنایع روستایی مفید می‌باشد. لذا شناخت و ارزیابی این پیامدها در ابعاد مختلف فضایی می‌تواند از یکسو گویای میزان اثر بخشی این برنامه‌ها و طرح‌ها باشد و جایگاه عملکردی این گونه فعالیت‌ها را در راستای اهداف توسعه محلی و منطقه‌ای نشان دهد و از سوی دیگر، گامی باشد در جهت برنامه‌ریزی و انتظام فضایی نواحی که این فعالیت‌ها در آنجا استقرار یافته‌اند و به نوعی از آن‌ها بهره‌مند می‌شوند (Berdegue et al ; 2010: 412). بنابراین، کارکردهای صنایع روستایی می‌تواند پیامدهای به دنبال داشته باشد؛ از جمله این پیامدها می‌تواند از یک سو، زمینه‌های لازم را جهت رشد ابتکارات، خلاقیت و شکوفایی استعداد روستاییان ایجاد تنوع‌سازی در فعالیت‌های اقتصادی کاهش بیکاری دوره‌ای و فصلی (سعیدی

⁴ Meena

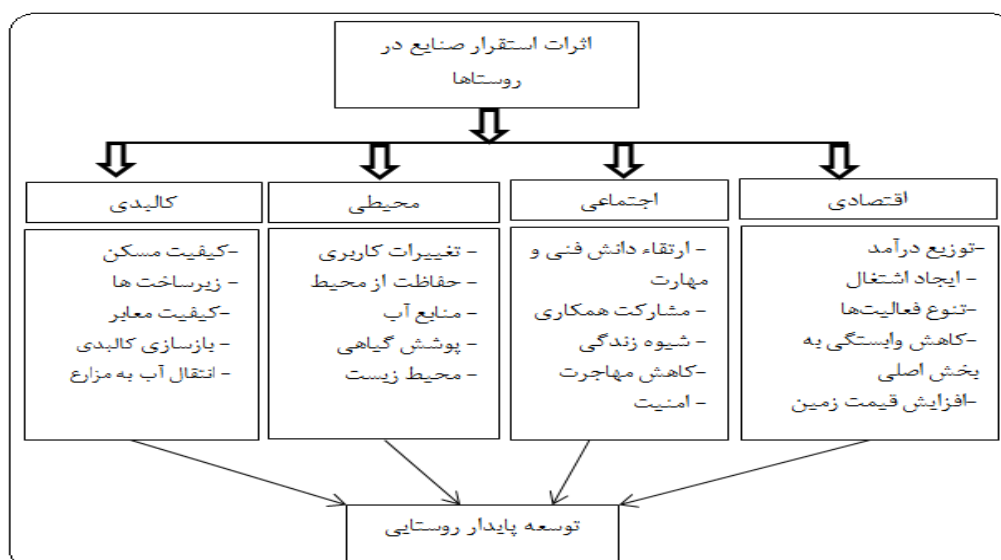
رضوانی، 1374: 22)، کاهش فقر روستایی و جلوگیری از مهاجرت (رحیمی، 1383) اشاعه فرهنگ فن‌گرایی در روستاها (امیرانی، 1378: 45؛ از کیا و ایمانی 1387: 355) و ارتقاء یکپارچگی ملی و ایجاد پیوندهای قوی در ابعاد داخلی را فراهم کند. و از سوی دیگر، می‌تواند سبب بروز آلودگی صوتی، منابع آب، آلودگی رودخانه‌ها، از بین رفتن پوشش‌های گیاهی، فرسایش خاک، تعارض در منابع پایه محلی، و بهره‌برداری بی‌رویه از منابع آب‌های زیر زمینی و سطحی شود (تولایی، 1375: 120).

جدول شماره (1): خلاصه‌ای از مطالعات انجام شده در زمینه صنایع روستایی در سال‌های اخیر

محقق/سال	عنوان	خلاصه‌ای از نتایج
تقدیسی (1385)	نقش صنایع کارگاهی در توسعه روستایی شهرستان شهرضا	نتایج نشان داد که شاخص‌های توسعه در نزد شاغلین صنایع کارگاهی و ساکن در مناطق روستایی، در دوره‌های قبل و بعد از اشتغال در آن واحدها، بیانگر وجود تفاوت معناداری در الگوی مصرف و استفاده از کالاهایی مصرفی با دوام، مشارکت‌های روستایی، امنیت شغلی، گذران اوقات فراغت، ماندگاری در روستا، بیمه و نوع مسکن می‌باشد.
قدیری معصوم و همکاران (1391)	بررسی اثرات زیست محیطی استقرار صنایع در نواحی روستایی، مطالعه موردی: صنایع تولید پوشاک قهرود - کاشان	یافته‌های این تحقیق نشان داد که صنایع تولید پوشاک قهرود به علت بهره‌گیری از مدیریت کارآمد، وابستگی اندک به سوخته‌های فسیلی و سایر مواد آلاینده با دیدگاه حفاظت محیط زیست سازگاری مناسبی دارد. همچنین موجب توسعه فضایی سبز در روستا، بهبود سیستم دفن زباله و دفع فاضلاب، استفاده بهینه از انرژی و منابع طبیعی، کمک به توسعه پروژه‌های عمرانی روستا، بهبود روند اجرایی طرح‌های روستایی، ساخت واحدهای مسکونی مناسب در روستا و فقر زادی از طریق ایجاد اشتغال و افزایش سطح درآمد شده است.
رضوانی و اکبرپور (1390)	تحلیل اعتبارات صنایع بخش کشاورزی و روستایی، مطالعه موردی: استان آذربایجان	نتایج بررسی تاثیر برای اعتبارات نشان داده است که هر چه نرخ کارمزد پایین‌تر باشد تقاضا برای اعتبارات بیشتر خواهد بود. از طرف دیگر، با افزایش نرخ کارمزد، کشش تقاضا برای اعتبارات نسبت به قیمت واحد نهاده متغیر کاهشی و جهت کشش تقاضای اعتبارات نسبت به قیمت محصول عکس قیمت نهاده متغیر می‌باشد.

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

از این رو در زمینه استقرار صنایع، گروهی از محققان توسعه روستایی، با بحث بررسی پیرامون صنعتی‌سازی روستا به مثابه سنگ بنای راهبرد توسعه آینده، بر این باورند که در فرآیند توسعه اقتصادی، صنعتی‌سازی روستایی در ابعاد اقتصادی (زمینه اشتغال‌زایی، درآمدزایی، تنوع فعالیت‌های اقتصادی و کاهش بیکاری) می‌شود. در ابعاد اجتماعی سبب کاهش مهاجرت، بهبود استانداردهای زندگی، مشارکت و همکاری، در ابعاد محیطی منجر به تخریب محیط زیست، پوشش‌های گیاهی و آلودگی محیط و در ابعاد کالبدی به بهبود کالبد روستاها، کیفیت معابر و بازسازی روستاها انجامیده است که زمینه توسعه پایداری روستاها را فراهم می‌کند (شکل 1).

شکل شماره (1): الگوی کارکرد استقرار صنعت در مناطق روستایی با توجه به رویکرد نظری توسعه پایدار

منبع: طاهرخانی، 1380: 34، ازکیا و ایمانی، 1387: 22؛ Zhang, 1994: 2؛ Meena, 2007: 2؛ Lee, 2001: 4.

(3) روش تحقیق

نوع پژوهش کاربردی و روش‌شناسی مورد استفاده توصیفی - تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (مشاهده و تکمیل پرسشنامه) استفاده شده است و برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (مبتنی بر آزمون t تک نمونه‌ای، رگرسیون خطی چند متغیره و تحلیل مسیر) در نرم‌افزار SPSS و همچنین مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره ویکور بهره گرفته شده است (Chatterjee et al., 2009: 4044؛ Opricovic and Tzeng, 2004: 447). در ادامه برای عملیاتی ساختن مطالعه به منظور تبیین نقش و اثرات صنایع روستایی در توسعه مناطق روستایی از دیدگاه ساکنین در روستاهای نمونه، ابتدا شاخص‌ها و متغیرهایی در 4 بعد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست - محیطی به شرح جدول (2) تهیه و سپس بر اساس آن به تدوین پرسشنامه با طیف لیکرت پرداخته شد و متناسب با جهت تاثیرگذاری شاخص و متغیر در مسئله کدگذاری افزایشی (به پایین‌ترین سطح طیف، کمترین امتیاز و برعکس) انجام شده است.

جدول شماره (2): شاخص‌ها و متغیرهای تبیین کارکردی صنایع روستایی در منطقه مورد مطالعه

ابعاد	شاخص‌ها	متغیر
اقتصادی	درآمدزایی	افزایش درآمد صنعتی در روستاها، جذب سرمایه بخش خصوصی در روستاها، افزایش تنوع و فرصت‌های درآمدزایی برای روستاییان، امکان فروش راحت‌تر محصولات کشاورزی و دامی به صنایع، افزایش تغییر در نوع کشت محصولات به صنایع محلی روستا
	اشتغال‌زایی	بهره‌گیری از نیروی کار مازاد روستایی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای روستاییان
	سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها	توسعه کمیت و کیفیت شبکه حمل و نقل بین روستایی، توسعه تسهیلات بین راهی مانند مسجد، رستوران و ...، ارتقاء کیفیت خدمات روستایی (آب، برق و گاز)، توسعه زیرساخت‌های فناوری ارتباطی مانند تلفن، موبایل و اینترنت، توسعه تسهیلات خدماتی مانند مکانیکی و برق کار و ...
	مشارکت و همکاری	علاقه‌مندی روستاییان برای فعالیت در بخش صنایع روستایی، فعالیت‌های تعاونی‌های روستایی، افزایش همکاری مردم روستا با نهادهای دولتی متولی امر صنعت
اجتماعی - فرهنگی	کاهش مهاجرت	افزایش ماندگاری مردم در روستاها، جذب مهاجر از خارج روستا
	تغییرات کالبدی	بهبود و بهسازی مسکن روستایی، توسعه ساخت و ساز در حاشیه روستا، ارتقاء کیفیت خانه‌های روستایی، افزایش تغییر معماری روستایی
کالبدی	کیفیت دسترسی	بهبود کیفیت معابر روستا (جدول گذاری، شن ریزی، ...)، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی جاده‌ای
	تخریب محیط	افزایش تغییرات کاربری در مزارع و باغات، افزایش ساخت و ساز بدون برنامه، افزایش تخریب زیبایی‌های طبیعی، افزایش تخریب پوشش‌های گیاهی به دلیل استقرار صنایع در منطقه، افزایش تخریب زیستگاه‌های حیات وحش با توسعه صنعت روستایی
زیست محیطی	آلودگی محیط	افزایش آلودگی منابع آب، افزایش فاضلاب تخلیه شده به منابع آب‌های سطحی و ...، بهبود روش‌های دفع زباله، آلودگی فضای روستا به وسیله بوی بد صنایع، آلودگی صوتی ناشی از کار واحدهای صنعتی

منبع: بازرگان، 1389: 109؛ عبدی، 1389: 165؛ طاهرخانی، 1380: 38؛ میکائیلی و همکاران، 1391: 58.

جامعه آماری تحقیق 9769 نفر جمعیت روستایی در قالب 2702 خانوار ساکن در 10 روستای دهستان صائین قلعه بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال 1390 بوده است. به منظور تعیین جامعه نمونه به صورت تصادفی تعداد 130 سرپرست خانوار انتخاب شده است. توزیع پرسشنامه در روستاهای مورد مطالعه به روش تناسب‌گیری انجام شده و این مسأله در نظر گرفته شده که در هر سکونتگاه روستایی حداقل 10 خانوار به عنوان نمونه وجود داشته باشد.

جدول شماره (3): جمعیت و تعداد خانوار دهستان صائین قلعه در سال 1390

روستا	جمعیت سال 90	تعداد خانوار 90	حجم نمونه
عمید آباد	2568	768	30
پیرسقا	1924	500	19
ارهان	1113	264	10
کبود چشمه	1020	290	11
چرگر	848	257	10
جداقیه	582	167	10
خراسانلو	486	138	10
سرو جهان	399	90	10
کوه زین	458	116	10
گاودره	371	112	10
جمع کل	9769	2702	130

دهستان صائین قلعه از توابع شهرستان ابهر در استان زنجان واقع است و در فاصله 251 کیلومتری غرب تهران و 65 کیلومتری استان زنجان در محور ارتباطی جاده تبریز- تهران (جاده ترانزیت) و بزرگراه قزوین - زنجان قرار گرفته است. منطقه ابهر به واسطه موقعیت جغرافیایی یکی از مناطق صنعتی در کشور به شمار می- آید. فعالیت‌های متنوعی از کسب و کارهای صنعتی در روستاهای شهرستان ابهر وجود دارد. در سطح دهستان صائین قلعه نیز، گروه‌های عمده شغلی به ترتیب بیشتر در بخش کشاورزی، دامداری، صنایع روستایی، باغداری، کارگر فصلی و کارگر معدن می‌باشد که بیشتر درآمد دهستان از طریق کشاورزی و دامداری تامین می‌شود.

جدول شماره (4): توزیع فراوانی خانوارهای روستایی به تفکیک گروه‌های شغلی در منطقه مورد مطالعه

گروه‌های شغلی	درصد فراوانی	درصد نسبی تجمعی
دامداری	22/4	22/ 4
کشاورزی	35/3	57/6
صنایع روستایی	21/2	78/ 8
باغداری	3/5	82/4
خدمات وسایر	17/6	100
جمع	100	-

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

پس از کشاورزی و دامداری، مهم‌ترین گروه شغلی در روستاهای منطقه در زمینه صنایع روستایی می‌باشد که عمدتاً صنایع تبدیلی و تکمیلی مربوط به بخش کشاورزی و دامداری روستایی می‌باشد. دهستان صائین قلعه به دلیل دارا بودن منابع و توانمندی‌های فراوان در بخش کشاورزی و دامداری و قرار گرفتن در بین جاده

ارتباطی یکی از نواحی مستعد برای گسترش صنایع تبدیلی می‌باشد. به طوری که با توجه به 34 کارگاه و کارخانه کوچک صنعتی در دهستان مورد مطالعه وجود دارد، زمینه اشتغال 576 نفر را به طور مسقیم ایجاد کرده است (جدول 5).

جدول شماره (5): توزیع فراوانی صنایع تبدیلی به تفکیک گروه‌های شغلی در روستاهایی مورد مطالعه

روستاها	صنایع تبدیلی	تعداد	اشتغال‌زایی (نفر)	روستاها	صنایع تبدیلی	تعداد	اشتغال‌زایی (نفر)
چرگر	گاوداری صنعتی شیری	7	21	ارهان	بسته بندی روغن حیوانی	1	6
	پرورش و بسته بندی ماهی	4	12	عمیدآباد	پرورش مرغداری و تولید گوشت	3	9
	پنیر زنی صنعتی	1	3		خشک کردن سبزیجات و میوه جات	1	11
					گاوداری	1	2
کبود چشمه	کشتارگاه دام و طیور	2	8	خراسانلو	تولید انگور و بادام به صورت خشکبار	2	40
	تولیدی مرغداری	1	6				
پیرسقا	تولیدی گاوداری شیری	4	8	سرو	کارگاه پنیر زنی نیمه صنعتی	1	3
	صنایع بسته بندی خشکبار	1	14	جهان			
	پرورش و بسته بندی ماهی	3	3	گاداره	کارگاه قالی بافی	4	65
	پرورش قارچ و بسته بندی کردن	1	2		کارگاه گلاب گیری	6	12
	کارخانه رب گیری	1	6	جداقیه	معدن استخراج	1	20
کوه زین	تولیدی گاوداری شیری	10	30		بسته بندی کشمش	1	4
	مراغداری و گشتارگاه صنعتی	3	15				
	پرورش ماهی	1	3				

منبع: گزارش منتشر نشده‌ی صنایع روستایی شهرستان و یافته‌های تحقیق، 1392.

4 یافته‌های تحقیق

یافته‌های به دست آمده از آزمون t نشان می‌دهد که از مجموع متغیرهای مورد بررسی، تنها یک مورد میانگین بالاتر از 4 می‌باشد که متعلق به متغیر تغییر کاربری اراضی کشاورزی و باغات می‌باشد. در اکثریت موارد میانگین‌های عددی به دست آمده بین عدد 3 تا 4 قرار دارد. به عبارتی میانگین‌ها در اغلب موارد کمی بالاتر از حد متوسط می‌باشد که این نشان دهنده شکلگیری تغییرات ناشی از تاثیرگذاری صنایع می‌باشد. در 8 مورد از متغیرها نیز میانگین‌ها پایین تر از حد متوسط می‌باشد. بررسی سطح معناداری به دست آمده نیز نشان می‌دهد که تنها در دو مورد از متغیرها (توسعه تسهیلات خدماتی مانند مکانیکی و برق کار (0/055)؛ ارتقاء کیفیت خانه‌های روستایی (0/071))، سطح معناداری بالاتر از آلفا 0/05 می‌باشد که گویای عدم تاثیرگذاری توسعه صنعتی در آن‌ها می‌باشد. بنابراین به طور کلی با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که، تاثیرات توسعه صنایع روستایی در بعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی تا حدودی نزدیک به میانه نظری بوده و در زمینه اثرات زیست محیطی میانگین‌ها تا حدودی بالاتر می‌باشد. بنابراین می‌توان بیان کرد که اثرات زیست محیطی توسعه صنایع روستایی بالاتر از جنبه‌های اثرگذاری آن‌ها در مناطق روستایی می‌باشد (جدول 6).

جدول شماره (6): معناداری تفاوت از میانه نظری شاخص و متغیرهای اثرات توسعه صنعتی بر توسعه روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = 3								
شاخص ها و متغیرها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان 95 درصد		
						پایین تر	بالا تر	
رشد اقتصادی	3/08	18/229	130	0/000	1/077	0/96	1/19	افزایش درآمد صنعتی در روستاها
	3/09	12/636	130	0/000	0/692	0/58	0/80	جذب سرمایه بخش خصوصی در روستاها
	3/33	3/103	130	0/000	0/327	0/12	0/54	افزایش تنوع و فرصت‌های درآمدزایی برای روستائیان
	3/11	24/491	130	0/000	1/106	1/02	1/20	امکان فروش راحت‌تر محصولات کشاورزی و دامی به صنایع
	3/21	4/187	130	0/000	0/212	11	0/31	افزایش تغییر در نوع کشت محصولات به صنایع محلی روستا
استقرار اجتماعی	3/04	6/60	130	0/00	0/644	0/45	0/84	بهره‌گیری از نیروی کار مازاد روستایی
	3/38	3/34	130	0/001	0/375	0/15	0/60	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای روستائیان
سرمایه‌گذاری	3/00	18/89	130	0/000	1/000	0/90	1/10	توسعه کمیت و کیفیت شبکه حمل و نقل بین روستایی
	3/67	34/71	130	0/000	1/673	1/58	1/77	توسعه تسهیلات بین راهی مانند مسجد، رستوران و ...
	2/56	-6/250	130	0/000	-0/442	-0/58	-0/30	ارتقاء کیفیت خدمات روستایی (آب، برق و گاز) ...
	2/47	-7/320	130	0/000	-0/529	-0/67	-0/39	توسعه زیرساخت‌های فناوری ارتباطی (تلفن، موبایل و اینترنت ...)
	3/11	1/940	130	0/055	0/106	-0/00	0/21	توسعه تسهیلات خدماتی مانند مکانیکی و برق کار و ...
مشارکت	3/44	4/835	130	0/000	0/442	0/26	0/62	علاقه‌مندی روستائیان برای فعالیت در بخش صنایع روستایی
	3/36	3/092	130	0/003	0/356	0/13	0/58	فعالتر شدن تعاونی‌های روستایی
	3/42	3/364	130	0/001	0/423	0/17	0/67	افزایش همکاری مردم روستا با نهادهای دولتی متولی امر صنعت
بهره‌برداری	3/44	5/566	130	0/000	0/442	0/28	0/60	افزایش ماندگاری مردم در روستاها
	1/96	-11/467	130	0/000	-1/038	-1/22	-0/86	جذب مهاجر از خارج روستا
	2/36	-6/883	130	0/000	-0/644	-0/83	-0/46	بهبود و بهسازی مساکن روستایی
توسعه زیرساخت	2/14	-9/397	130	0/000	-0/856	-1/04	-0/68	توسعه ساخت و ساز در حاشیه روستا
	3/02	0/163	130	0/071	0/019	-0/22	0/25	ارتقاء کیفیت خانه‌های روستایی
	2/58	-3/683	130	0/000	-0/423	-0/65	-0/20	افزایش تغییر معماری روستایی
مستعدسازی	3/41	3/653	130	0/000	0/413	0/19	0/64	بهبود کیفیت معابر روستا (جدول‌گذاری، شن‌ریزی، ...)
	3/35	3/223	130	0/002	0/346	0/13	0/56	توسعه زیرساخت‌های ارتباطی جاده‌ای
	4/14	14/940	130	0/000	-0/144	0/99	1/30	افزایش تغییرات کاربری در مزارع و باغات
تخریب محیط زیست	2/43	7/976	130	0/000	0/433	0/33	0/54	ساخت و ساز بدون برنامه
	3/79	9/944	130	0/000	0/788	0/63	0/95	افزایش تخریب زیبایی‌های طبیعی
	3/86	-0/996	130	0/012	-0/144	0/43	0/14	افزایش تخریب پوشش‌های گیاهی به دلیل استقرار صنایع در منطقه
	3/40	-33/015	130	0/00	-1/596	-1/69	-1/50	افزایش تخریب زیستگاه‌های حیات وحش با توسعه صنعت روستایی
	3/55	8/996	130	0/00	0/548	0/43	67	افزایش آلودگی منابع آب
آلودگی محیطی	3/05	6/264	130	0/000	0/452	0/31	0/60	آلودگی فضای روستا به وسیله بوی بد صنایع
	3/86	13/227	130	0/000	0/856	0/73	0/98	افزایش فاضلاب تخلیه شده به منابع آب‌های سطحی و ...
	3/87	-16/929	130	0/000	-1/135	-1/27	-1/00	بهبود روش‌های دفع زباله
	1/88	-18/102	130	0/000	-1/125	-1/25	-1/00	آلودگی صوتی ناشی از کار واحدهای صنعتی

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

نتایج جدول 7 نشان می‌دهد که تحلیل میانگین عددی حاصل از محاسبه متغیرها در توسعه مناطق روستایی در بین پاسخگویان مبین بالا بودن مقادیر میانگین به دست آمده در 7 شاخص (درآمدزایی، اشتغال-زایی، سرمایه‌گذاری، مشارکت و همکاری، کیفیت دسترسی، تخریب محیط و آلودگی محیط) مورد بررسی بالاتر از میانه نظری مطلوبیت (3) ارزیابی شده است و 2 شاخص (کاهش مهاجرت و تغییرات کالبدی) نیز کمتر از میانه نظری بوده است. همچنین تفاوت معناداری به دست آمده در سطح آلفا 0/05 نشان می‌دهد که توسعه صنایع روستایی در زمینه کلیه شاخص‌های مورد بررسی در روستاهای منطقه مورد مطالعه، اثرگذار بوده است. اما با توجه به سطح میانگینی شاخص‌ها، میزان این اثرگذاری متفاوت می‌باشد. به طوری که در عمده شاخص‌ها، اثرگذاری مثبت توسعه صنعتی در روستاها فراگیر نشده است و در حالت متوسط قرار دارد. به عبارت دیگر، تغییرات مثبت و منفی ناشی از توسعه صنعتی در روستاها آنچنان ملموس برای کلیه روستاییان نبوده است.

جدول شماره (7): معناداری تفاوت از میانه نظری شاخص صنایع روستایی با توسعه روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = 3								
ابعاد	شاخص‌های مورد مطالعه	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب		فاصله اطمینان 95 درصد
						پایین تر	بالا تر	
اقتصادی	درآمد زایی	3/217	8/997	130	0/000	0/217	0/169	0/265
	اشتغال زایی	3/509	7/145	130	0/000	0/509	0/368	0/651
	سرمایه گذاری	3/001	13/427	130	0/00	0/361	0/308	0/414
اجتماعی	مشارکت و همکاری	3/007	6/467	130	0/000	0/407	0/282	0/531
	کاهش مهاجرت	2/701	-5/088	130	0/000	-0/298	-0/414	-0/181
کالبدی	تغییرات کالبدی	2/524	-9/815	130	0/000	-0/475	-0/572	-0/379
	کیفیت دسترسی	3/379	4/867	130	0/000	0/379	0/225	0/534
زیست محیطی	تخریب محیط	3/524	-9/815	130	0/000	-0/475	0/572	-0/379
	آلودگی محیط	3/919	-2/963	130	0/000	-0/080	-0/134	-0/026

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

نتایج جدول 8 نشان می‌دهد که با احتساب دامنه طیفی که بین 1 تا 5 براساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای کلیه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی بالاتر از میانه نظری (3) ارزیابی شده است و تفاوت معناداری آن نیز برای همه ابعاد کاملاً معنادار است. به عبارت دیگر در شرایط وضع موجود توسعه صنایع در ابعاد مختلف زندگی روستایی تاثیرگذار بوده اما بر اساس میانگین‌های عددی میزان آن در حد متوسط بوده و از فراگیری چشمگیر برای روستاییان برخوردار نمی‌باشد.

جدول شماره (8): معناداری تفاوت از میانه نظری ابعاد به کار گرفته شده در اثر توسعه و استقرار صنایع روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = 3							
مولفه ها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان 95 درصد	
						پایین تر	بالا تر
اقتصادی	3/34	15/87	130	0/000	0/347	0/303	0/390
اجتماعی	3/15	5/50	130	0/000	0/156	0/100	0/213
کالبدی	3/07	7/64	130	0/000	0/275	0/204	0/347
زیست محیطی	3/03	-5/15	130	0/000	-0/232	-0/322	-0/143

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

در ادامه برای بررسی دامنه اثرات کارکردی صنایع روستایی در روستاهای نمونه از دیدگاه پاسخگویان، سعی شد عمده‌ترین تأثیرات صنایع روستایی را در سکونتگاه‌های مورد مطالعه در 9 شاخص (درآمدزایی، اشتغالزایی، سرمایه‌گذاری، مشارکت و همکاری، مهاجرت، بازسازی کالبدی، کیفیت معابر، تخریب و آلودگی زیست محیطی) از داده‌های گردآوری شده از طریق پرسشنامه، استخراج گردد. برای این منظور از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده است. بررسی مدل برازش رگرسیونی نشان دهنده این است که 0/803 شاخص‌ها می‌تواند اثرگذاری صنایع روستایی را در توسعه روستایی منطقه مورد مطالعه تبیین کنند (جدول 9). همچنین بر اساس مقدار محاسبه شده برای F در سطح اطمینان 99 درصد، می‌توان گفت که از دیدگاه روستاییان، ترکیب خطی متغیرهای مستقل به‌طور معنی‌داری قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته توسعه روستایی است (جدول 10).

جدول شماره (9): تحلیل رگرسیون عوامل اثرگذاری کارکردهای صنایع روستایی بر توسعه روستایی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
0/11219	0/616	0/646	0/803

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول 10: تحلیل رگرسیون مبتنی بر وجود رابطه بین توسعه صنایع روستایی با توسعه روستایی

مولفه ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	2/178	8	0/272	21/632	0/000
باقی‌مانده	1/196	122	0/013		
کل	3/374	130			

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

در جدول زیر مقادیر R بیانگر این واقعیت است که از بین شاخص‌های 9 گانه مورد بررسی شاخص‌های درآمدزایی و کیفیت دسترسی، اشتغالزایی، تخریب محیط زیست و آلودگی محیط زیست دارای بیشترین میزان

تاثیر و شاخص‌های تغییرات کالبدی محیطی، سرمایه‌گذاری و کاهش مهاجرت نیز کمترین میزان تاثیر را به لحاظ کارکردهای صنایع روستایی در روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهند (جدول 11).

جدول شماره (11): ضرایب شدت روابط میان ابعاد کارکردهای صنایع در توسعه روستایی

نام متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی‌داری
	B	خطای B	بتا β		
عرض از مبدأ	0/029	0/267	-	0/110	0/913
درآمدزایی	0/129	0/020	0/425	6/429	0/000
اشتغال‌زایی	0/090	0/017	0/362	5/422	0/000
سرمایه‌گذاری	0/088	0/042	0/293	2/084	0/000
مشارکت و همکاری	0/070	0/018	0/248	3/932	0/000
کاهش مهاجرت	0/163	0/042	0/251	3/928	0/000
تغییرات کالبدی	0/137	0/042	0/172	3/260	0/000
کیفیت دسترسی	0/091	0/015	0/399	6/086	0/000
تخریب محیط زیست	0/116	0/023	0/317	5/118	0/000
آلودگی محیط زیست	0/224	0/045	0/284	4/921	0/000

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

بررسی دامنه اثرات صنایع روستایی از نظر ابعاد اثرگذاری در توسعه روستایی نیز با مدل برازش رگرسیونی نشان دهنده این است که متغیرها می‌توانند 0/88 تغییرات توسعه روستایی را تبیین کرده و در آن موثر هستند (جدول 12). همچنین بر اساس مقدار محاسبه شده برای F ، در سطح اطمینان 99 درصد، می‌توان گفت که از دیدگاه روستاییان، ترکیب خطی متغیرهای مستقل به‌طور معنی‌داری قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته توسعه روستایی است (جدول 13).

جدول شماره (12): تحلیل رگرسیون عوامل تاثیرگذار در رضایت مردم از کارکردهای صنایع روستایی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
0/08452	0/782	0/790	0/889

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره (13): تحلیل رگرسیون مبتنی بر وجود رابطه بین توسعه صنایع روستایی با توسعه روستایی

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	2/667	4	0/667	93/330	0/000
باقی‌مانده	0/707	126	0/007		
کل	3/374	130			

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

در جدول زیر مقادیر β بیانگر این واقعیت است که از بین ابعادهای چهارگانه مورد بررسی بعد اقتصادی صنایع روستایی (0/558) دارای بیشترین میزان تاثیر و بعد کالبدی (0/365) کمترین میزان تاثیر را در توسعه روستایی در منطقه مورد مطالعه از نظر جامعه نمونه داشته است (جدول 14).

جدول شماره (14): ضرایب شدت و دامنه اثرگذاری مستقیم صنایع روستایی در توسعه روستایی

نام متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی داری
	B	خطای B	بتا β		
عرض از مبدأ	-0/084	0/179	-	-0/471	0/693
اقتصادی	0/274	0/023	0/558	12/043	0/000
اجتماعی - فرهنگی	0/232	0/029	0/372	7/994	0/000
کالبدی	0/296	0/037	0/365	7/922	0/000
زیست محیطی	0/176	0/018	0/447	9/670	0/000

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

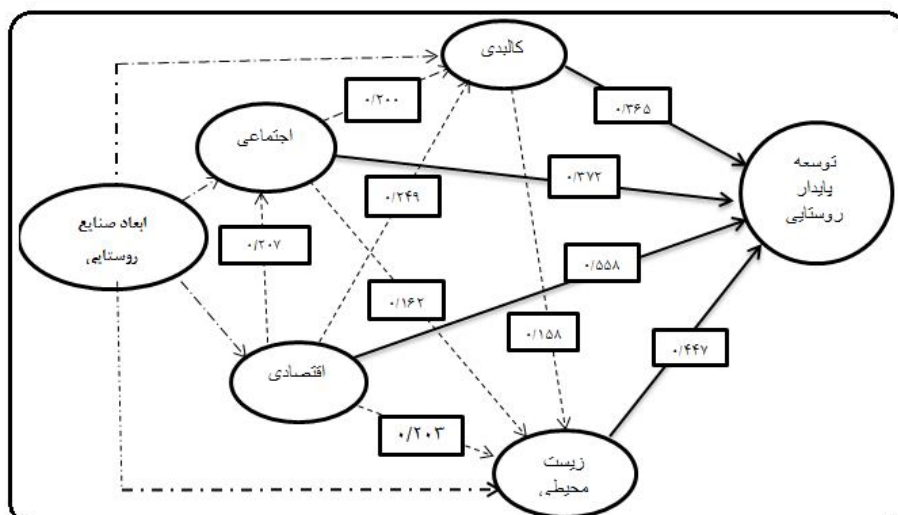
همان گونه که جدول 15 نشان می‌دهد، اثرات مستقیم و غیرمستقیم ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی در توسعه روستایی با استفاده از آزمون تحلیل رگرسیون و بتاهای (BETA) به دست آمده که بیشترین اثر کلی مربوط به ابعاد اقتصادی با میزان 1/217 می‌باشد. به همین جهت این بعد مهم‌ترین عامل در بین ابعاد صنایع روستایی در توسعه روستایی شناخته شده است و بعد زیست محیطی (0/447) دارای کمترین اثر کلی در توسعه روستایی از جهت توسعه صنعت روستایی در منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

جدول شماره (15): سنجش میزان اثرات مستقیم و غیر مستقیم و کلی ابعاد بر توسعه روستایی

ابعاد	اثرات مستقیم	اثرات غیر مستقیم	کل
اقتصادی	0/558	0/659	1/217
اجتماعی - فرهنگی	0/372	0/362	0/746
کالبدی	0/365	0/158	0/523
زیست محیطی	0/447	-	0/447

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

بنابراین، نتایج رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر نشان می‌دهد که با وجود بالا بودن اثرات مستقیم زیست محیطی صنایع روستایی، اما در زمینه اثرات غیرمستقیم، اثراتی در بعد زیست محیطی مشاهده نمی‌شود. به عبارت دیگر اثرات ملموس صنایع بر روی محیط زیست بیشتر از اثرات غیرملموس می‌باشد (شکل 2).

شکل شماره (2): مدل تحلیل مسیر عوامل و ابعاد صنایع و تاثیر آن بر توسعه پایدار روستایی
منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

همچنین جهت شناسایی اثرات صنایع در سطح روستاها به صورت جداگانه، اقدام به اولویت‌بندی اثرات صنایع روستایی بر روستاها بر اساس مدل چندمعیاره ویکور گردید. برای این منظور ابتدا ماتریس داده‌ای خام بر اساس اطلاعات پرسشنامه تنظیم شد و سپس به استانداردسازی ماتریس پرداخته شد. برای تشکیل و محاسبه ماتریس وزین نیاز به محاسبه وزن هر یک از شاخص‌ها بود. برای استخراج وزن‌ها از نظرات 12 نفر از خبرگان محلی (شوراها و دهیاران) در قالب روش توان رتبه ای $(\frac{1}{n} - \frac{1}{n+1})^2$ استفاده شد که در نهایت میزان اهمیت شاخص‌ها در قالب وزن مشخص گردید (جدول 16).

جدول شماره (16): ضریب وزن شاخص‌ها

وزن	درآمد زایی	اشتغال زایی	سرمایه گذاری	مشارکت	مهاجرت	تخریب محیط	آلودگی محیط	تغییرات کالبدی	کیفیت دسترسی
0/13	0/14	0/12	0/13	0/11	0/09	0/08	0/09	0/011	0/011

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

همان طوری که شکل (17) نشان می‌دهد، در ادامه پس از اعمال وزن‌های به دست آمده در ماتریس استاندارد شده و تشکیل ماتریس وزین، به اولویت‌بندی روستاها به لحاظ میزان اثرگذاری توسعه صنعتی پرداخته شد. نتایج نشان می‌دهد که روستای چرگر دارای بالاترین رتبه و روستای سروجهان دارای پائین‌ترین رتبه به لحاظ برخورداری از اثرگذاری صنایع روستایی در بین روستاهای منطقه مورد مطالعه قرار دارند.

جدول شماره (17): رتبه نهایی روستاهای مورد مطالعه از حیث اثرگذاری فضایی توسعه صنعتی

مناطق	عمید آباد	گاودره	پیرسقا	ارهان	سروجهان	چرگر	جداقیه	خراسانلو	کبود چشمه	کوه زین
رتبه	0/32	0/64	0/53	0/73	0/99	0	0/58	0/95	0/65	0/53

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

(5) نتیجه‌گیری

استقرار صنایع روستایی به عنوان یک بخش مولد اقتصادی از موضوع‌های مهم و گامی اساسی در تعدیل اختلاف درآمد بین مناطق شهری و روستایی است که به اعتقاد متخصصان از موثرترین عوامل توسعه روستایی به شماره می‌رود. از جمله صنایع تبدیلی و تکمیلی که متکی به بخش کشاورزی و دامداری می‌باشد. به طور کلی هدف از ایجاد و توسعه‌ی صنایع روستایی، ایجاد تعادل استفاده از منابع موجود، تامین نیازمندی‌های روستاییان در خود روستا، افزایش سطح رفاه جامعه‌ی روستایی و جذب نیروهای منفعل روستاهاست که به دلیل نابرابری‌های موجود ناشی از اقتصاد ضعیف روستایی و در پی کسب فرصت‌های شغلی، دست به مهاجرت می‌زنند. بنابراین گسترش صنایع تبدیلی می‌تواند از پتانسیل‌های مناطق روستایی به نحو مطلوبی بهره‌گیری نماید و باعث استفاده بهتر از اوقات فراغت روستاییان، بهره‌گیری از تولیدات مختلف روستایی، نگاه علمی به تولیدات و بهره‌برداری اقتصادی از آن‌ها، افزایش درآمد روستاییان، تنوع بخشی به اقتصاد روستایی، کاهش اختلاف درآمدی و خدماتی میان شهر و روستا، توسعه درون‌زای مناطق روستایی، کاهش مهاجرت و بیکاری آشکار و پنهان و در نهایت تولیدات ارزان‌تر شود. از نگاه کلان، توسعه صنایع در مناطق روستایی می‌تواند دارای اثرات مثبت و منفی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی باشد که نوع اثرگذاری وابسته به کارکردهای صنایع می‌باشد. ارزیابی و شناخت اثرات صنایع روستایی به انجام برنامه‌ریزی برای آینده توسعه روستاها اثرگذار بوده و به عنوان چارچوبی روشن از عملکرد صنایع در مناطق روستایی می‌باشد. از جمله مناطق روستایی کشور که به لحاظ توسعه صنایع روستایی در کنار فعالیت‌های کشاورزی و دامداری فعال می‌باشد، روستاهای دهستان صائین قلعه در شهرستان ابهر می‌باشد که به واسطه قرارگیری در موقعیت جغرافیایی مناسب، پتانسیل‌های طبیعی و کشاورزی، سرمایه انسانی، در دو دهه اخیر به ویژه با شروع پرداخت اعتبارات بانکی و خرد، سرمایه‌گذاری‌های فردی و خصوصی در منطقه در زمینه توسعه صنایع کوچک و متوسط افزایش قابل توجهی یافته است. جهت بررسی اثرات صنایع روستایی در منطقه مورد مطالعه و بررسی سوالات تحقیق از آزمون های t نمونه‌ای، رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر و مدل چندمعیاره ویکور بهره گرفته شده است. یافته‌های تحقیق نشان دهنده نقش نسبی استقرار صنایع در متنوع‌سازی و ایجاد اشتغال در زمینه فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد. از طرفی دیگر حضور استقرار صنایع در روستا و توسعه کارخانه‌های کوچک مقیاس در آن منجر به بروز اثرات منفی زیست محیطی متعددی نیز شده است که سبب افزایش تخریب منابع طبیعی و فرسایش شدید در اراضی، بهره‌برداری بی‌رویه از منابع آب‌های زیرزمینی و منابع محلی، آلوده‌سازی آب‌های سطحی و آلودگی هوا در محدوده مورد

مطالعه شده است. همچنین نتایج آزمون رگرسیون چندگانه نشان داد که صنایع روستایی در توسعه روستایی محل سکونت به میزان 0/88 اثرگذار می‌باشد. بر این اساس از بین ابعادهای چهارگانه مورد بررسی بعد اقتصادی (0/558) دارای بیشترین میزان تاثیرگذاری مستقیم و بعد کالبدی (0/365) کمترین میزان تاثیرگذاری مستقیم را در زمینه توسعه روستایی داشته است. در نهایت بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم اثرات صنایع بر توسعه روستاهای نمونه نشان می‌دهد که بیشترین اثر کلی مربوط به ابعاد اقتصادی با میزان (1/217) بوده است. همچنین برای تحلیل فضایی اثر توسعه صنایع روستایی در دهستان مورد مطالعه نشان می‌دهد که روستای چرگر دارای بالاترین رتبه و روستایی سرو جهان دارای پائین‌ترین رتبه به لحاظ اثرگذاری صنعتی در توسعه روستایی در بین روستاهای منطقه مورد مطالعه می‌باشد. به طور کلی می‌توان گفت که ارزیابی کارکردی توسعه صنایع روستایی در روستاهای دهستان صائین قلعه نشان می‌دهد که صنایع روستایی از اثرگذاری نسبی و متوسطی در توسعه روستایی منطقه داشته است. به عبارتی اثرات مثبت توسعه صنعتی در روستاها آنچنان فراگیر و چشمگیر نبوده و می‌توان بیان کرد که از موفقیت قابل قبولی برخوردار نمی‌باشد. این در صورتی است که در زمینه اثرات منفی در بعد زیست محیطی با وجود نسبی بودن نتایج، می‌توان گفت نسبت به گذشته افزایش چشمگیری داشته است. در نتیجه ارزیابی نشان می‌دهد که اثرات توسعه صنایع روستایی در منطقه مورد مطالعه عمدتاً در بعد اقتصادی و آن هم به صورت نسبی و متوسط بوده است. بر این اساس می‌توان پیشنهاد کرد که برای افزایش اثرگذاری مثبت صنایع روستایی و کاهش اثرات منفی به موارد زیر در برنامه‌های آتی توسعه صنایع روستایی توجه گردد:

- افزایش سرمایه‌گذاری‌های صنعتی روستایی از طریق تسهیل دسترسی به اعتبارات خرد؛
- حمایت از صنایع پاک و سازگار با محیط زیست در مناطق روستایی برای کاهش آلودگی‌ها؛
- رعایت سلسله مراتبی توزیع صنایع در روستاهای منطقه با توجه به منابع خام و اولیه موجود در روستاها و جمعیت روستایی و نیروی کار؛
- برقراری همپوشانی بین صنایع روستایی با فعالیتهای کشاورزی و دامداری برای اثرگذاری بیشتر صنایع و افزایش تنوع بخشی اقتصادی و درآمدهای اقتصادی؛
- حمایت و ترغیب فعالیتهای کارآفرینانه و ایده‌های جدید روستایی در زمینه فعالیتهای صنعتی روستایی.

6 منابع

- ازکیا، مصطفی، ایمانی، علی (1387)، توسعه پایدار روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات.
- امیرانی، محمد هادی (1378)، استقرار صنعت در روستا و نقش آن در بهره‌وری بخش کشاورزی، ماهنامه جهاد، سال هجدهم، شماره 216-217.
- تقدیسی، احمد (1385)، نقش صنایع کارگاهی در توسعه روستایی شهرستان شهرضا، رساله‌ی دوره دکتری در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه بهشتی،

- تولایی، سیمین (1375)، درآمدی بر مبانی جغرافیایی (صنعت - حمل و نقل - انرژی): جهاد دانشگاهی (دانشگاه تربیت معلم)، چاپ اول.
- دربان آستانه، علیرضا (1383)، کتاب سبز راهنمای عمل دهیاری ها، مفاهیم و مبانی ساماندهی در نواحی روستایی، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیار یها کشور، چاپ اول.
- رحیمی، علی (1383)، تبیین ویژگی های صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی و صنایع روستایی وزرات جهاد کشاورزی، معاونت صنایع و توسعه روستایی.
- رضوانی، محمد رضا، اکبرپورسرانسنکارد (1390)، تحلیل اعتبارات صنایع بخش کشاورزی و روستایی، مطالعه موردی: استان آذربایجان، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال اول، شماره 1، صص 1-15.
- سعیدی رضوانی، عباس (1374)، صنایع روستایی و اشغال جوانان روستایی، ماهنامه جهاد، سال پانزدهم، شماره 175.
- طاهرخانی، مهدی (1379)، نقش نواحی صنعتی در توسعه روستایی، مطالعه موردی استان مرکزی، پایان نامه دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.
- طاهرخانی، مهدی (1380)، نقش نواحی صنعتی در توسعه مناطق روستایی، پژوهش های جغرافیایی، شماره 40، صص 33-49.
- قدیری معصوم، مجتبی، بیات، ناصر، رستگار، ابراهیم، قصابی، محمد جواد (1391)، بررسی اثرات زیست محیطی استقرار صنایع در نواحی روستایی، مطالعه موردی: صنایع پوشاک قهرود - کاشان، فصلنامه علمی - تخصصی برنامه ریزی منطقه ای، سال دوم، شماره 5، صص 25-35.
- کاسترو، فیدل (1365)، بحران اقتصادی و اجتماعی جهان، ترجمه غلامرضا نصیر زاده، نشر امیر کبیر، تهران.
- کلاتری، خلیل (1380)، برنامه ریزی و توسعه منطقه ای (تئوریه ها و تکنیک ها) نشر خوشبین، چاپ اول، تهران
- Anguitaa, P., Alonsob and Ángele, M., (2007): **Environmental economic, political and ethical integration in a common decision-making framework**. Journal of Environmental Management, Volume 88, Issue 1, July 2008, Pages 154-164.
- Bechara, L. & Alessanra, M. (2009). "Eco- industrial park development in Rio de Janeiro- Brazil: A tool for sustainable development". Journal of cleaner production. Vo. 17. No. 7, pp. 653-661.
- Berdegue, julioa & Eduardo Ramirez & Thomas Reardon (2010); "Rural Nonfarm Employment and incomes in chile", World Development vol 29, no.3, pp 411-425, 2010.
- Byrd, E., Bosley, H. and Dronberger, M. (2009), **Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina**, Tourism Management, Vol. 30, No. 1, pp. 693-703.
- Chatterjee, P., Vijay, M. and Athawale, S. (2009), "Selection of materials using compromise ranking and outranking methods". Materials and Design. Vol. 30, No. 10, pp. 4043-4053.
- Choi, H.S. (2001): **Rural Industrialization through science and technology**. Institute of industrial science and technology, Korea.

- Hongbin Li a, Scott Rozelle (2000): **Saving or stripping rural industry: an analysis of privatization and efficiency in China**, Agricultural Economics 23 (2000): 241–252.
- Jos, f. & Bas, B.V., (1999): **Small-Scale Industry and Cleaner Production Strategies**, World Development Vol. 27, No. 6, pp. ۹۶۷-۹۸۳, 1999.
- Lee D. (2001). **Diversification of the rural economy: a case study on rural industrialization in the republic of Korea**. Presented at the Japan program/ INDES 2001, Conference Japan.
- Long, Hualou & jian zou & Yan sui liu (2009), **Differentiation of rural Development driven by industrialization and urbanization in eastern coastal china**"journal homepage: www.elsevier.com/locate/habitatint, 2009.
- Meena, S.P. (2007) **Rural industrialization process**, Director Industries, India.
- Opricovic S. and Tzeng, G. H. (2004), **"Compromise solution by MCDM methods: a comparative analysis of VIKOR and TOPSIS"**. European Journal of Operational Research. Vol. 156, No. 2, pp. 445-455.
- Petit, S., (2009). **The dimensions of land use change in rural landscapes: lessons learnt from the GB Countryside Surveys**. Journal of Environmental Management 90, 2851e2856.
- Queiruga, D.; Gonza'lez-Benito, J. & Spengler, T. (2008). **"Evaluation of sites for the location of WEEE recycling plants in Spain"**. Waste management. Vol. 28, No. 1, pp.181–190.
- Reeder, R. J., & Brown, D. M. (2005), **Recreation, tourism, and rural wellbeing**, United States Department of Agriculture Economic Research Report Number 7, Available at: <http://www.ers.usda.gov/publications/err7> (April 2005).
- UNIDO (1984): **The role of small and medium scale industries in OIC member states**; No.9, p.487.
- Van den Berg, M., and et al., (2007), **The Impact of Increasing Farm Size and Mechanization**
- Wang, M., & Webbera, M., (2008). **Rural industries and water pollution in China**. Journal of Environmental Management, Volume 86, Issue 4, Pages 648-659.
- Zhang, Xh, (1994): **Rural –Urban Migration Restriction Capital Mobility and Rural Industrialization in China**. Chinese Economy in Transudation, 29:20-26.